FRANČESKO DOLČI DE VICKOVIĆ

Ubrzo potom Mazurevski saopšti Iveliću:

Uzećemo na nišan Dolčija.

A vladiku?

O vladici neće biti ni riječi. Ali, ne poričem – ciljajući na Dolčija, posućemo malo baruta i na vladiku. Jer Dolči mu je desna ruka, sarađivali su dvadesetak godina!

Stiže vladici poruka: Mazurevski traži da se Dolči protjera iz Crne Gore, kao podli neprijatelj koji se prodao Francuzima.

"Eto, opet počinju svoju pjesmu! Da me hoće ikad pitati: "Vladiko u čemu najviše oskudijevaš, treba li ti još praha i olova, ili ti možda treba lijekova protiv boginja, koje djeci oči iskopaše, ili bi ti dobrodošla pomoć školu da otvoriš?" Ne, nikad takva pitanja i ponude neću dočekati od jalovog plemena diplomata!"

Sjeća se: u maju mjesecu tražio je knez Čartoriski da se Dolči žigoše i progna kao izdajnik; tada se Praviteljstvo dosjetilo da je to zamutio Ivelić, pa je tražilo dokaze koji terete Dolčija. Dokaza nije bilo, pa se o Dolčiju manje-više ćutalo – u stvari, čekao se pogodniji trenutak. I upravo sada, kad se krenulo zdravijim putem i kad se očekuju bolja vremena za Crnu Goru, opet se traži neka začkoljica.

I još se sjeća, mnogi su mu i ranije prebacivali: "Držiš katolika!" A on bi odgovorio: "Držim čestita čovjeka."

Vladika staloženo otpisuje Mazurevskom da ne treba vjerovati intrigama protiv Dolčija dok se ne bi provjerio sav njegov rad. No, vladika je s njime već dugo i nikad nije primijetio nešto sumnjivo; ni drugi Crnogorci nijesu dosad sumnjali u Dolčija. Inače, on je obrazovan čovjek, uman i temeljit, i koristan je pomoćnik u mnogim poslovima. Vladika vjeruje da u Primorju ima ljudi koji priželjkuju da otrgnu Crnu Goru ispod ruskog pokroviteljstva – oni proturaju vijesti o tajnim vezama Cetinja s Napoleonom.

Pošto uputi ovo pismo, pokuša da misli o svojim unutrašnjim nevoljama: za brigu mu je što spuški i podgorički Turci rovare po Piperima; namjera njihova jasna je – hoće da zamute vodu između Crnogoraca i Brđana. Stoga hita da uputi poslanicu Piperima i da im otvori oči, da spomene kako i nad njima lebdi očinska briga cara Aleksnadra.

Početak je septembra – iz Crmnice mu donesoše na dar korpu slatkoga grožđa.

A iz Kotora stiže odlučan zahtjev: Dolči se mora po svaku cijenu protjerati!

Ne može biti sumnje: Rusi su naumili da istraju.

Vladika bi sada rado porazgovarao s Dolčijem i saznao njegove misli. Ali, Dolči je u Stanjevićima; tamo je ponajviše boravio.

Poslije dogovora s glavarima koji se uz njega zadesiše, vladika se sjutradan osami da sroči odgovor. Podugo premišlja i oklijeva nad bijelim papirom. Pokušava da sebi postavi pitanje: "Da li si potpuno uvjeren u Dolčijevu nevinost?" Odgovor: "Uvjeren sam, ali ipak... ko će znati šta neko drugi nosi zapretano u sebi. Je li to sumnja? Ne! I odlučno se naginje nad hartiju. "Stani! A da li ipak smijem samim sobom zakloniti Dolčija i time mu dati najjaču podršku u ovom času?" Vladika se osjeća sigur-

nim – to je potvrdila i Skupština crnogorska. I spreman je da sada založi svoj ugled. U njemu tinja nada: možda će Rusi tada ipak ustuknuti... I najzad dodiruje perom hartiju i piše brzo, energično: "Po kategoričnom Vašem traženju da se protjera odavde abat Frano Dolči, ne mogu se o tome izjasniti koliko bih želio, niti Vas zadovoljiti u Vašem traženju. No radi važnih razloga, želeći i ja i narod crnogorski da ostanemo pod pokroviteljstvom ruskog trona, tražim da Visoki Dvor obrazuje jednu komisiju i ako ja ne izađem pred njom nevin i ne dokaže se moja i moga naroda usrdnost i vjernost Rusiji, tek tada bi mogao biti Dolči istjeran iz zemlje zbog pripisivanih mu krivica. Ja izjavljujem Vama kao dobrom čovjeku... ako se po svršenom isleđenju nađe ma kakve krivice, ja je primam na sebe, a Dolči, ako bude umiješan u kakve podvale Crnoj Gori, njegov opstanak ovdje neće biti trpljen ni jedan dan"...

Za tren ostavlja pero i pokriva oči rukama. Žao mu je već ostarjelog Dolčija, ali – ova kleveta je udarac i za njega lično. Natjeran je, dakle, da brani Dolčija i sebe. I njegova ruka se opet sitno razigrava po hartiji:

"Izvinite me za ovo, jer me duboka uvreda, koja mi je nanesena od strane neprijatelja moje otadžbine ovakvom kriminalnom klevetom, dovodi do krajnjeg očajanja gdje moram raditi svim silama da dokazujem vjernost i odanost ruskom dvoru, jer ne želim da ostanem pod stidom i podozrenjem; lakše bi mi bilo pošteno umrijeti nego ovako sramotno živjeti, jer takav život smrt je za poštena čovjeka."

Šalje to pismo i počinje da strepi. Ne za sebe, nego za Dolčija. No, da li je samo to? I pokušava da se uhvati u stupicu.

"Zašto strahuješ za Dolčija, kad si ga zaklonio svojim vladičanskim stasom? Zašto ga sad počinješ odvajati od sebe kad ste sve zajedno i dogovorno radili?"

Kad bi mogao, samo kad bi mogao da nekako raščini i razbistri dvije opake sumnje, dva pitanja: da li je Dolči zaista, zaista nevin i – ako jeste ili je samo nešto malo skrivio – može li se desiti da postane žrtva sadašnjih potreba, ne samo ruskih već i crnogorskih?

Još više ga zabrinu ruski odgovor: oni ne žele da šalju nikakvu komisiju, već traže da Dolčijev slučaj ispita i donese presudu crnogorski sud.

Pred noć mu stiže poruka.

Povuče se s njom u svoju malu ćeliju. Dugo posmatra i iznova čita taj kratki tekst. Kako da pronikne u njegov pravi smisao?

Sparno mu u ćeliji, otješnjalo mu za dah.

Izlazi pred manastir. U tami se još crnji oblaci navalili. I tutnji i sijeva u daljini, a ovdje u ovoj kamenitoj crepulji zgusnuo se mrtvi vazduh – ni list da se pokrene.

Rastavlja najgornju kopču, vlažno mu grlo pod bradom. I odaljuje se lagano stazom k ravnici. Iskrao se momcima, a ne bi ga pustili u ovo doba sama.

I premišlja: kako će među svojim Crnogorcima opet razbuditi onu staru ljubav prema Rusiji, poslije onih optužbi i onih britkih odgovora? Ruski car želi samo da opere ruke. Ali, što ne prizna da je prevaren, da su ga niski dostavljači obmanuli? He, car je nešto više. Nije on lakoumna ženska koju svako može obrlatiti pustim riječima. Car hoće da dokaže kako je on ipak – makar i donekle – imao pravo. Ako vladika nije izdajnik, onda je neko iz njegove najbliže okoline. A ko bi to mogao biti? Niko drugi do abat Dolči. Nije Crnogorac, iza njega ne stoji nikakvo bratstvo ni pleme, samoglavac. Došljak je, starinom Hercegovac, a rođen u Dubrovniku. Potucao se po svijetu i već stoga može biti sumnjiv. Evo: bogoosloviju uči u Perastu, pa u Dubrovniku, a postao vikar crkve Sv.

Stefana u Beču. I onda se obreo u Petrogradu, isto kao vikar. I tamo se upoznao s Petrom, kad je drugi put dohodio u Rusiju. I bio tamo s njim kad su ih obojicu prognali. I onda boravio u Beču i drugdje i ko zna čime se bavio. A ne smije se zaboraviti: on je katolički pop! Otkud je on mogao iskreno služiti jednom pravoslavnom vladici i njegovoj zemlji! Njegova je ruka i one prkosne odgovore pisala.

Uviđa vladika: sve su to morali imati u vidu kad su okrenuli cijevi k Dolčiju.

I opet uhvati sebe u pomisli:

"Zašto toliko strahuješ za Frana? Napisao si i potpisao da primaš na sebe svu njegovu krivicu! Zašto onda strahuješ od njega? Pa, tu je konac najslabiji. Udarili su na samotna, slaba čovjeka... Nu, hajde, da li bi se ti, sveti vladiko, mogao zakleti na jevanđelje da je Dolči nevin? Neka to sad. Našto zakletve? Ne mogu mu se ja zavući pod kožu. Koliko se Crnogoraca, i to vrsnih i od biranih bratstava, pokolebalo pa se poturčilo, pa tražilo pomoć na turskoj strani ili spremalo zavjeru protiv mene ili se okretalo prema Beču. Nekima sam oprostio, s nekima od njih i sad sjedim kad su velike skupštine. Pa me za njih niko ne pita. A Dolči, ako je nešto malo i šarnuo za svoj račun, ako je i učinio nešto natajno što ja ne znam, ipak nije naudio Crnoj Gori. Ili ja to ne vidim. No, ko će razgrnuti zakopanu ljudsku dušu!»

Nehotično, postepeno – kao da i sam vladika počinje da gubi ranije samopouzdanje i kao da nije više do kraja ni siguran u Dolčija. Možda u njemu spava neka zmija, ako ne otrovnica, a ono bezopasni blavor.

Trgne ga i protrese grmljavina, i u njoj se krije nešto prijeteće. Ona u ovim planinama stostruko jekne i stravično traje, kao da se poslije groma litice survavaju i

stijenje leti u provalije, najprije ono krupno, čiji tutanj ima nešto od rike morskih talasa, pa sve sitnije, do zvonkog čangrljanja kamičaka.

I osvrnu se put Lovćena. Ne vide se ni brda ni oblaci.

Najednom, sijevnu munja i otkri crnu liniju Lovćena, izvijenu poput crnogorske kapice i nad njom crvenkaste trbuhe i runa. Za tom munjom bljesnu druga, pa treća. Sudaraju se, ukrštaju i prepliću. Četvrta, peta. Broja im nije. Sav gori lovćenski vrh. I ta zmijska igra munja traje nekoliko dugih trenutaka. Gotovo da joj se čovjek zaraduje, da nije onih stravičnih proloma, od kojih ne drhte samo planine i brda, već i ljudska lubina, i nešto na vrhovima prstiju, i nešto na trepavicama, i na tjemenu i udno grudi.

Čudno, samo Lovćen je meta gromovima!

Sva ostala brda prisutna su samo da bi primila odjeke. Sumračno se stisla i drhte. Orlov krš, Đinovo brdo, Zagrablje, Jabučki vrh, Kabao, Inobor.

Samo je ona visoka grbina na udaru gromova.

I ne zna vladika je li Lovćen u ovom trenu lijep, je li to njegova surova, praiskonska igra s nebom i oblacima ili je to kazna i opomena za slaba čovjeka ili prosto slijepa ravnodušna sila, koja u ovom trenu ne haje za vladičine brige i za nekakve spletke oko starca Dolčija.

Tamo, iza pleća planine, tamo je tijesni morski zaliv, jeka se sigurno survava i na tu stranu, prema Iveliću i Mazurevskom, te i oni u ovom trenu možda misle na vladiku.

Svjetlost sa Lovćena tako je jaka da vladika za trenutak opazi svoju sjenku i čini mu se da je onaj oganj blizu i da će mu jednim mahom sagorjeti zjenice. Ruka se podiže k očima, ali – pred njim je najednom opet mrak. I čuje se kako krupne kišne kapi šoboću povrh manastira.

Da se ukloni?

Još malo, još samo malo.

«Neću da bježim pred njima!»

One zapljusnu njegovo lice i ruke. Zatvara oči. Osjeća na koži prohladne kapi iz visine i njihov čudni mukli zvuk dok se rasprskavaju o visoku kapu nad tjemenom.

Opet sijevne. Ali sad je taj sijev mutan od kišnog klanca, koji se, nekako ukoso, odvalio od Lovćena, pa začinje tanke bujice kroz kamenjar i pljušti po krovu manastirskom i umekšava odjeke nečijih doziva u prikrajcima bajičkim.

Kvasna je i brada i mantija – vladika se strese od jeze i krenu brzim korakom prema suvoti.

Na pragu banu pred njega momak:

Ko je u ovo zlo doba?

Ja sam, Radeta. Poteci, sokole, te naloži dobar oganj da se osušim i ogrijem!

SADRŽAJ POGLAVLJE 24.